

Adroddiad Ymchwiliad Iaith – Y Gymraeg mewn Cyfarfodydd

Aelodau'r Ymchwiliad

Y Cynghorydd Craig ab Iago

Y Cynghorydd Alwyn Gruffydd

Y Cynghorydd Charles Jones

Y Cynghorydd Elfed Williams

Y Cynghorydd Gweno Glyn

Y Cynghorydd Liz Saville Roberts (hyd at Mai, 2015)

Swyddogion

Arwel E Jones (Swyddog Arweiniol)

Eirian Roberts (Swyddog Cefnogol)

Cyngor Gwynedd

Stryd y Jêl,

Caernarfon,

Gwynedd

LL55 1SH

Hydref 2015

Ymchwiliad Iaith – Y Gymraeg mewn Cyfarfodydd – Terfynol

Cynnwys

Yr Adroddiad	Tudalen
1. Cyd-destun	3
2. Pwrpas yr Ymchwiliad	3
3. Prif Weithgaredd yr Ymchwiliad	4
4. Prif Ganfyddiadau ac Argymhellion yr Ymchwiliad	5
Yr Atodiadau	
Atodiad 1 – Crynodeb o ganlyniadau'r Holiadur ar gyfer Rheolwyr ac Aelodau o'r Cyngor	
Atodiad 2 - Crynodeb o ganlyniadau'r Holiadur ar gyfer Cyrff Allanol	
Atodiad 3 – Rhestr o'r rhai a gyfwelwyd gan yr Ymchwiliad	
Atodiad 4 – Dadansoddiad o ganlyniadau holiaduron i staff sy'n gweithio i Gyngor Gwynedd ar yr hyn y maent yn gwerthfawrogi o ran gweithio i'r Cyngor	
Atodiad 5 – Canllawiau "Cadeirio Cyfarfodydd Dwyieithog", (cyhoeddwyd gan Hunaniaith a Bwrdd yr Iaith Gymraeg)	

Ymchwiliad Iaith – Y Gymraeg mewn Cyfarfodydd – Terfynol

1. Cefndir

1.1 Yn ei gyfarfod ar 23 Hydref, 2014, bu'r Pwyllgor Iaith yn ystyried yr angen am strwythur ar gyfer edrych mewn mwy o fanylder ar elfennau penodol nad oedd modd rhoi sylw dyladwy iddynt yn y cyfarfodydd pwyllgor.

1.2 Penderfynodd y pwyllgor:-

- Cynnal un ymchwiliad yn unig ar y tro, gydag uchafswm o 2 ymchwiliad o fewn blwyddyn galendr (yn unol â'r drefn ymchwiliadau craffu).
- Y dylai'r ymchwiliadau edrych ar bolisiau a gweithdrefnau'r Cyngor yn y lle cyntaf.

1.3 Penderfynwyd hefyd sefydlu'r ymchwiliad cyntaf gan ofyn iddo edrych ar y defnydd o'r Gymraeg ac ymwybyddiaeth iaith ymysg staff ac aelodau'r Cyngor, gyda golwg arbennig ar y defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd allanol.

2. Pwrpas yr Ymchwiliad

2.1 Cytunodd yr Ymchwiliad i'r briff a ganlyn ar gyfer yr Ymchwiliad:-

Un o Amcanion Sylfaenol Cynllun Iaith y Cyngor yw hyrwyddo defnyddio'r iaith Gymraeg gan gyrff cyhoeddus eraill sy'n ymwneud â'r Cyngor a chefnogi a hyrwyddo defnyddio'r Gymraeg gan gyrff a busnesau sy'n darparu gwasanaethau i'r cyhoedd yn ardaloedd y Cyngor

Diben yr Ymchwiliad oedd:-

a) edrych ar y defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd fel un dull o wneud hynny a
b) sicrhau a hwyluso cydymffurfiaeth â chymal 3.3.5. Y Cynllun Iaith: "Byddwn yn cyfarwyddo staff i gyfrannu drwy gyfrwng y Gymraeg mewn cyfarfodydd cyhoeddus, pwyllgorau neu gynadleddau allanol, ac i ofyn am ddarpariaeth cyfieithu-ar-y-pryd."

- Gallai'r meysydd dan sylw gynnwys:
 - Pwyso ar gyrff a mudiadau allanol i ddarparu cyfieithu-ar-y-pryd
 - Cadeirio cyfarfodydd dwyieithog a sut i annog o'r Gadair
 - Cyfrannu at gyfarfod drwy gyfrwng y Gymraeg
 - Sut i gyfathrebu'r anghenion yn effeithiol a chofiadwy

DS - Nodwyd y byddai'r Ymchwiliad yn llunio cyfres o argymhellion gan eu rhannu gyda'r Pwyllgor Iaith cyn iddynt gael eu rhoi ar waith.

3. Prif Weithgaredd yr Ymchwiliad

3.1 Cytunwyd ar raglen waith a oedd ceisio cyfarch y briff. Roedd sawl cam gwahanol i'r rhaglen waith:

3.2 Cam 1

- Lluniwyd holiadur i gyrff allanol (mewn ymgynghoriad â'r Uned Ymchwil ac aelodau'r ymchwiliad) yn holi am eu darpariaethau ar gyfer y Gymraeg mewn cyfarfodydd gan eu hysbysu y bydd eu hymatebion yn cael eu rhannu gyda chynrychiolwyr y Cyngor ar y cyfryw gyrff er mwyn gwirio ar sail eu profiadau hwy.
- Lluniwyd holiadur i reolwyr o fewn y Cyngor (mewn ymgynghoriad â'r Uned Ymchwil ac aelodau'r ymchwiliad) yn holi (yn ddiennw) am eu defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd allanol.

3.3 Cam 2

- Cyfarfod o'r ymchwiliad:-
 - (a) Cyfwelwyd Arweinydd y Cyngor, Aelod Cabinet – Y Gymraeg a'r Prif Weithredwr.
 - (b) Cyfwelwyd Dr Enlli Thomas, Prifysgol Bangor am y seicoleg o ran defnydd iaith.

3.4 Cam 3

- Cynhaliwyd cyfarfod pellach i holi swyddogion unigol ymhellach am eu profiad am y defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd y tu allan i'r Cyngor ac ar drefniadau cyfieithu mewn cyfarfodydd o'r fath a'r hyn a wna'r Cyngor i gefnogi ei staff i ddatblygu yn ei hyder o ran defnyddio'r Gymraeg.

3.5 Cam 4

- Paratowyd adroddiad, ei drafod gydag Arweinydd y Cyngor, Aelod Cabinet – Y Gymraeg a'r Prif Weithredwr. a chyflwyno argymhellion i'r Pwyllgor Iaith.

DS Dylid nodi bod yr Ymchwiliad wedi canolbwyntio ar gyfarfodydd cyfundrefnol, neu fel mae'r Cynllun Iaith yn nodi "cyfarfodydd cyhoeddus, pwyllgorau neu gynadleddau allanol.". Nid oedd yr Ymchwiliad yn edrych ar gyfarfodydd bychan anffurfiol o ddau neu dri o bobl lle y derbynnir bod patrwm iaith "un i un" unigolion yn wahanol a bod angen gwneud yn glir bod gwahaniaeth o ran y disgwyliadau mewn cyfarfodydd cyfundrefnol sydd yn fwy o ran maint a ffurfioldeb.

4. Prif Ganfyddiadau'r Ymchwiliad

- 4.1 Mae'r Ymchwiliad wedi dael budd mawr o dderbyn mewnbwn rheolwyr ar draws y Cyngor drwy'r holiadur a chyfarfodydd unigol ac wedi ei galonogi yn fawr iawn gan awydd swyddogion i fod yn gweithredu Polisi Iaith y Cyngor. Mae'n amlwg hefyd bod nifer o staff yn gwerthfawrogi'r cyfle i weithio trwy gyfrwng y Gymraeg mewn gwaith pob dydd ac o weithio i sefydliad sydd yn annog a hyrwyddo'r defnydd o'r iaith.
- 4.2 Yn gyson, mae holiaduron staff wedi dangos bod y "gallu defnyddio'r iaith Gymraeg yn fy ngwaith" wedi dod allan fel y trydedd rheswm bob tro pam mae staff yn teimlo bod Cyngor Gwynedd yn lle gwych i weithio (ar ôl amodau a thelerau gwaith da a'r bobl eraill y maent yn cyd-weithio â hwy).(Gweler Atodiad 4) Nid dyna'r sefyllfa mewn sefydliadau cyhoeddus eraill y tu fewn a'r tu allan i'r sir ac, yn amlwg, roedd profiadau swyddogion ac aelodau o fynychu cyfarfodydd allanol yn rhai reit amrywiol
- 4.3 Roedd y wybodaeth o'r holiaduron hefyd yn dadlenni sefyllfa lle mae rheolwyr ac aelodau'r Cyngor yn wynebu'r sefyllfaoedd a ganlyn pan yn mynychu cyfarfodydd y tu allan i'r Cyngor
- Yn achlysurol, mynychir cyfarfodydd lle nad oes unrhyw ddarpariaeth gyfieithu o gwbl
 - Pan y mae offer ar gael, mae rhai nad ydynt yn siarad Cymraeg yn medru bod yn anghyfarwydd â defnyddio offer ac yn amharod i'w ddefnyddio yn sgil hynny
 - Pan y mae offer cyfieithu yn cael ei ddarparu, mae'r rhai sy'n gallu siarad Cymraeg yn y cyfarfodydd hynny yn y lleiafrif ac mae'r rhai sydd yn defnyddio'r Gymraeg yn llai fyth
- 4.4 Yn sgil yr uchod, mae'r Ymchwiliad wedi adnabod nifer o argymhellion lle yr ystyrir y mae lle i wella.

1. Gwybodaeth i Gyrrff Allanol
Canfyddiadau – Mae diwylliant ac arferion cyrff a sefydliadau eraill yn gwbl wahanol o ran y disgwyliad i fedru siarad Cymraeg mewn cyfarfodydd
Tystiolaeth – Profiad rheolwyr ac aelodau wrth fynychu cyfarfodydd allanol
Argymhelliad i'r Aelod Cabinet – Argymhellir bod y Cyngor yn cysylltu gyda phob corff allanol y mae'n enwebu rheolwyr ac aelodau iddynt i dynnu sylw at y ffaith bod y Cyngor yn:- <ul style="list-style-type: none">• Disgwyl i gynrychiolwyr o'r Cyngor gyfrannu at y cyfarfodydd hynny trwy gyfrwng y Gymraeg• Disgwyl darpariaeth cyfieithu ar y pryd mewn cyfarfodydd cyfundrefnol o'r fath• Disgwyl bod papurau ar gyfer y cyfarfodydd yn cael eu paratoi yn ddwyieithog• Disgwyl y bydd anogaeth i gynrychiolwyr y Cyngor, ac eraill, i gyfrannu trwy

gyfrwng y Gymraeg
2. Cynrychioli'r Cyngor mewn cyfarfodydd allanol
Canfyddiadau – Mae canfyddiad nad yw rheolwyr nac aelodau yn ymwybodol o bolisi presennol y Cyngor o “gyfarwyddo staff i gyfrannu drwy gyfrwng y Gymraeg mewn cyfarfodydd cyhoeddus, pwyllgorau neu gynadleddau allanol, ac i ofyn am ddarpariaeth cyfieithu-ar-y-pryd.”
Tystiolaeth – Ymateb yr holiaduron a sgysiau unigol gyda rheolwyr yn awgrymu bod awydd i ddefnyddio'r Gymraeg mewn cyfarfodydd ond bod rhai yn teimlo pwysau cudd i beidio â gwneud hynny rhag ymddangos yn drafferthus i gyd-aelodau a chyd-weithwyr
Argymhelliad i'r Aelod Cabinet – Argymhellir bod y Cyngor, wrth enwebu cynrychiolwyr i gyfarfodydd allanol (boed yn rheolwyr neu aelodau) yn eu hatgoffa:- <ul style="list-style-type: none">• Bod y Cyngor yn dymuno eu cefnogi yn eu defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd o'r fath• Mai gweithredu polisi'r Cyngor y maent wrth wneud hynny a nid gweithredu ar fympwy personol• Y dylid cysylltu â chyrrff allanol cyn mynychu cyfarfodydd i holi os bydd darpariaeth cyfieithu ar y pryd ar gael• Y dylid adrodd yn ôl i'r Cyngor am unrhyw sefyllfaoedd lle y mae'n amlwg nad yw corff allanol neu sefydliad arall wedi darparu'r cyfle na'r gefnogaeth ar gyfer defnyddio'r Gymraeg• Bod technegau ar gael i wneud y defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd yn haws (ee rhagymadroddi ychydig i roi cyfle i unigolion di-Gymraeg wisgo eu clustffonau os nad ydynt eisoes yn gwneud)
3. Cadeirio Cyfarfodydd
Canfyddiadau – Mae rôl y Cadeirydd mewn cyfarfodydd yn allweddol o ran gosod y tôn ar gyfer cyfarfod yn cynnwys y patrwm ieithyddol
Tystiolaeth – Mae canllaw “Cadeirio Cyfarfodydd Cymraeg a Dwyieithog” (Gweler Atodiad 5) yn cynnig arweiniad clir ac effeithiol ar gyfer gwneud hynny ond prin yw'r dystiolaeth o gadeiryddion yn gosod cyd-destun positif ar gyfer y defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd allanol
Argymhelliad i'r Aelod Cabinet – Argymhellir bod y Cyngor yn dwyn sylw cyrrff ac asiantaethau allanol at y canllawiau

ar gadeirio cyfarfodydd Cymraeg a dwyieithog ac yn eu hannog i'w rhannu gyda'u cadeiryddion er mwyn eu grymuso i annog y defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd

4. Dylanwadu ar Bartneriaid Cyhoeddus Sirol

Canfyddiadau –

Mae gan y Cyngor rôl arweiniol allweddol i geisio dylanwadu'n gadarnhaol ac ennill cyfeillion i'r Gymraeg.

Mae lefel y ddarpariaeth o wasanaeth trwy gyfrwng y Gymraeg ar draws y sector gyhoeddus yng Ngwynedd yn amrywio a nid yw trigolion yn medru bod yn sicr o'r lefel o wasanaeth y medrant ei ddisgwyl

Tystiolaeth –

Mae'r Bwrdd Gwasanaethau Lleol yn comisiynu gwaith i greu diffiniad o weithle dwyieithog y byddai'r Cyngor a'i bartneriaid yn ei fabwysiadu fel diffiniad safonol er mwyn ceisio "sicrhau eglurder a safon cyson o wasanaethau cyhoeddus dwyieithog i drigolion" dros amser

Mae Safonau'r Iaith Gymraeg, fel y maent wedi ei drafftio, yn cynnig isafswm safon ond nid un sydd yn ddigonol i drigolion mewn sir fel Gwynedd sydd â chanran mor sylweddol o'i drigolion yn siarad Cymraeg.

Argymhelliad i'r Aelod Cabinet –

Argymhellir bod adroddiad yn ôl i Bwyllgor Iaith y Cyngor ar gynnydd prosiect y Bwrdd Gwasanaethau Lleol

5. Dylanwadu ar Gyngorau Eraill

Canfyddiadau –

Mae gan y Cyngor rôl arweiniol allweddol i geisio dylanwadu'n gadarnhaol ac ennill cyfeillion i'r Gymraeg.

Mae angen gwneud mwy i geisio dwyn perswad ar gyngorau eraill am bwysigrwydd hybu a chaniatau defnydd y Gymraeg

Tystiolaeth –

Mae patrwm y ddarpariaeth Gymraeg ar draws cyngorau yng Nghymru yn amrywiol iawn.

Nid oes strwythur yn ei le ar gyfer ceisio dylanwadu ar a chefnogi cyngorau i wella yn eu darpariaeth

Argymhelliad i'r Aelod Cabinet –

Argymhellir bod yr Aelod Cabinet yn ceisio dwyn ynghyd grwp o Aelodau Cabinet sydd yn cario'r Portffolio Iaith o fewn cyngorau eraill fel dechrau i'r gwaith o ddwyn perswad a hybu'r defnydd o'r Gymraeg o fewn y cyngorau hynny

<p>6. Awdit o'r Gymraeg o fewn y Cyngor</p> <p>Canfyddiadau –</p> <p>Mae angen i'r Cyngor fodloni ei hun ynglyn â'r hyder a'r parodrwydd i ddefnyddio'r Gymraeg ar draws ei wasanaethau ac mae angen targedu gwaith hybu a datblygu sgiliau ymysg staff</p>
<p>Tystiolaeth –</p> <p>Mae'r Cyngor, yn ei Gynllun Strategol, wedi ymrwymo i sefydlu dealltwriaeth "o'r modd y mae'r Cyngor yn hyrwyddo'r Gymraeg ar hyn o bryd, a'r cyfleoedd ychwanegol sydd ar gael i'r Cyngor i hyrwyddo'r Gymraeg gyda thrigolion y sir"</p> <p>Mae'r gwaith hybu a datblygu sgiliau'r Gymraeg ar hyn o bryd yn waith ymatebol sydd yn ymateb i geisiadau yn hytrach na'i fod wedi ei dargedu ar sail asesiad</p>
<p>Argymhelliad i'r Aelod Cabinet –</p> <p>Argymhellir bod yr Aelod Cabinet adrodd yn ôl i'r Pwyllgor Iaith ar ganlyniadau'r Awdit yn fuan yn 2016/17 gan adrodd ar y camau gweithredu arfaethedig sydd yn codi o'r Awdit</p>
<p>7. Eglurder a Symlder iaith</p> <p>Canfyddiadau –</p> <p>Mae canfyddiad bod Cymraeg swyddogol y Cyngor yn medru bod yn gymhleth ac anodd i'w ddeall ac mae'n medru bod yn achos i rai sydd yn llai hyderus yn eu defnydd o'r Gymraeg oedi cyn mentro</p>
<p>Tystiolaeth –</p> <p>Tystiolaeth a gyflwynwyd i'r Ymchwiliad a chanfyddiadau aelodau'r Ymchwiliad</p>
<p>Argymhelliad i'r Aelod Cabinet –</p> <p>Argymhellir bod neges yn mynd allan i staff y Cyngor bod y Cyngor yn awyddus i aelodau o staff fentro yn eu defnydd o Gymraeg clir a syml er mwyn datblygu eu hyder a'u sgiliau ymhellach.</p>